

לא' אין רוצה לומר שלרבי יהודה יהא פסול יותר מעשר, שהרי שנו בברייתא רבי יהודה אומר אינו צריך למעט, אלא כוונת המאמר שרבי יהודה לא למד מפסי ביראות, שהרי יש לפרוך לכל צד (עפ"י רשב"א ריטב"א ור"ן; תו"ח).
ולעיל ב: משמע שרבי יהודה למד מפתחו של עולם ומכשיר עד רוחב עשרים. ע"ש בראשונים ובגליון הש"ס.

(ע"ב) 'עושה פס גבוה עשרה במשך ארבע אמות ומעמידו לארכו של מבוי'. יש מן הראשונים שכתבו שהפס מחלק את המבוי ונעשו על ידו שני מבואות. ולפי זה כתבו שצריך שיהיו בתים וחצרות פתוחים לכל אחד מהמבואות (עפ"י אור זרוע; עבודת הקדש להרשב"א; או"ח שסג, לג). וכן צריך שהקורה תיגע בפס או תהא סמוכה אליו בתוך שלשה טפחים ולא תהא מוגבהת ממנו יותר, כדין קורה שעל גבי כותל המבוי (ראב"ד, רשב"א וש"פ).

ויש אומרים שאין כאן שני מבואות אלא תקנו לעשות פס כדי שיהא המבוי כבעל שני פתחים. ועל כן אין צריך שהקורה תהא מונחת על אותו פס אלא יכולה להיות גבוהה ממנו הרבה ובלבד שתהא מונחת על הכתלים (כן מובא בריטב"א ובר"ן. וע"ע שפת אמת. וכן הביא המאירי מ"ש אומרים' שאין צריך בתים וחצרות פתוחים בשניהם. וכן נקט כדבר פשוט בספר קרן אורה, מפני שאינם שני מבואות ממש. אלא שכתב מסברא שהקורה צריכה להיות ע"ג הפס).

בסברא זו מתפרש גם הטעם של משנת לוי גועץ קנה באמצעיתו ודיו – לא שמחלקו בכך לשני מבואות אלא תקנו ש"ע"י הקנה נעשים שני פתחים למבוי. ולוי לא סבר כן משום 'אתי אורא דהאי גיסא ודהאי גיסא ומבטל ליה' וכמוש"כ רש"י והרשב"א [ולשיטת הירושלמי שהביא, אכן מועיל פס ארבעה בכגון זה]. והגרעק"א הקשה מדוע נצרך רש"י לסברא זו הלא אין כאן שני מבואות וסוף סוף המבוי רחב יותר מעשרה. ולפי האמור ניהא (ומה שהוכיח מלהלן – ע' בספר חדושים ובאורים שיישב).

'לאיי פלגיתו' רש"י מפרש לאיי – באמת. ויש מפרשים, קיצור של 'לא היא'; לא כדבריך אלא חולקים אתם.

דף יא

'אמר ליה – רב – אתנייה צריך למעט'. מדובר על פתח הרחב מעשר אמות (כמבואר בסוגיא, וכן לעיל ב: – ומשנה רב את גרסת משנתנו). וטעמו של רב, מפני שלמד מפתחו של היכל שרחבו עשר אעפ"י שהיתה לו צורת הפתח.
ונראה שמאותו הטעם גם פתח הגבוה מעשרים אמה אינו מותר בצורת הפתח לשיטתו (עפ"י חזו"א קיב, א. וצ"ע בר"ן לעיל ב).

'דלית להו שקפי'. יש מפרשים [דלא כפרש"י] שאין להם מזוזות הבולטות מהכותל, אלא עובי הכותל עצמו משמש כמזוזות. וכן 'לית להו תיקרה' – שאין המשקוף בולט מעובי הכותל (ריטב"א). והר"ן נקט לעיקר כפרש"י, שהרי אפילו קנה מכאן וקנה מכאן וקנה על גביהם נחשבת 'צורת הפתח' ואין צריך בליטה. והריטב"א סבר שכשיש כותל ואין בו משקוף ומזוזות, מגרע גרע, שאינו אלא חור ולא פתח.

'צורת הפתח שעשאה מן הצד לא עשה ולא כלום'. יש מפרשים דלא כרש"י, שעשה צורת הפתח

בצד הדופן. ולפי שאין רגילים לעשות פתחים בקרן זוית, לכך אין מועיל שם צורת הפתח (עפ"י רב האי גאון, מובא ברי"ף; רמב"ם שבת טז, טז). ומיושב פשט הלשון 'צורת הפתח שעשאה מן הצד' – שלפרש"י הלא רק הקנה העליון עשאו מן הצד ולא כל הצורה (תורת חיים).

בתו"ח תמה על פירוש זה כיצד לבאר המשך הסוגיא, ועוד הקשה הרא"ש מלשון 'על גבן'. וכבר פירשו על פי פר"ח (ע' בראשונים) שבאותו מעשה שנעץ ד' קונדסין הוסיף קנים סמוכים ול"ז לשם מחיצה, אלא שהשאר פתח והזמורה מתוחה על הכל, והואיל ומקצת מן הרוח סתום והשאר פתוח עד הקצה, הרי זו צורת הפתח מהצד. ומה שאמרו 'אלא על גבן' – פירוש, היתה מתוחה רק על ד' הקונדסין והואיל וכל הרוח פתוח, אין זה 'מן הצד' (עפ"י קהלות יעקב ו).

וכמה ראשונים חולקים על כך ולדעתם מועילה צורת הפתח מן הצד, ורק על פירצה אמרו שאינה נחשבת 'פתח' כאשר היא בקרן זוית מפני שאין עושים שם פתח, אבל פתח ממש מועיל אף בקרן זוית (עפ"י תוס' לעיל, ראב"ד ור"ן).

(ע"ב) 'צורת הפתח שאמרו, צריכה שתהא בריאה כדי להעמיד בה דלת... צריכה היכר ציר... אשכחינהו רב אחא בריה דרב אויא לתלמידי דרב אשי. אמר להו: אמר מר מידי בצורת הפתח? אמרו ליה: לא אמר ולא כלום...'. יש מפרשים שהשאלה היתה האם הצריך רב אשי בצורת הפתח דבר. ואמרו לא שמענו שהצריך כלום, לא שתהא בריאה כדי להעמיד בה דלת ולא היכר ציר. וכן מה שאמרו 'אנא צוה"פ שאמרו קנה מכאן וקנה על גביהן' – לומר שאין צריך שום דבר נוסף. והואיל ורב אשי אחרון הוא, הלכה כמותו (עפ"י רשב"א ור"ן; שו"ת הריב"ש תה. וכו"פ בבית יוסף סוסי"א שסב). ויש מפרשים שהדברים מוסבים רק על היכר ציר האמור בסמוך, אבל לא דיברו על בריאה להעמיד בה דלת (וכן פרשו הראשונים דעת הרי"ף והרמב"ם (שבת טז, טז), שצריכה שתהא בריאה אבל א"צ היכר ציר. וכן פירש הרי"ד. ובתשב"ץ ח"ב כט) גרס כתב בדעת הרי"ף שאין צריך לא בריאה ולא היכר ציר.

ויש מפרשים שלא בא רב אשי כלל לחלוק על הדעות הקודמות אלא אמרו תלמידיו שלא אמר בה דבר. הלכך אין דוחים דברי רבי ינאי ורב חסדא מהלכה כיון שלא שמענו מי שחולק עליהם בפירוש (עפ"י ראב"ד וריטב"א ורא"ש, וכן כתב להחמיר הרשב"ץ בתשובה ח"ב כט).

'... ושזין שאם יש ברגליה עשרה שהיא חייבת... כי פליגי ביש ברגליה ג'...'. יש מפרשים פשוט לשון רש"י שהעיקר הקובע הוא אם יש רוחב ארבעה בחלל, במשך שלשה טפחים [לרבי מאיר] או עשרה [לחכמים], אבל אין הפרש אם הקימור מתחיל כבר מלמטה או רק בגובה (עפ"י ב"י וט"ז י"ד רפז). ואולם דעת הרמב"ם והריטב"א, וכן יש אומרים אף בדעת רש"י (כן נראה לכאורה מדברי הרי"ן, וכן בריטב"א יומא יא): שצריך שיהיו לפתח רגלים ישרות במשך ג' טפחים או עשרה, ואם לאו פטור ממוזזה אעפ"י שיש בחללו ארבעה, שפתח עגול אינו 'פתח'.

'אמר אביי: הכל מודים... ורבנן סברי אין חוקקין להשלים... א"ל אי משכחת להו לא תימא להו לבי ריש גלותא ולא מידי מהא מתניתא דכיפה'. לפרש"י ועוד ראשונים, מברייתא זו של כיפה מוכח שאין המוזזות צריכים ליגע במשקוף.

ויש לפרש שלכך הביאו את דברי אביי בפירוש הברייתא, כי לולא דבריו אין לפשוט מכאן שאין צריכים ליגע, שהיה אפשר לומר שחכמים סוברים שצריכים ליגע, אלא שאם יש ברגליה עשרה חייבת במוזזה הואיל וחוקקים להשלים והרי היא כאילו נוגעת – לכך הובאו דברי אביי שלחכמים אין חוקקים להשלים ואעפ"י כ שרגליה עשרה חייבת – הרי שאין צריך ליגע (עפ"י רשב"א ור"ן. ולפי גרסתנו 'אמר אביי' ולא 'אמר') אין צורך לכך, אלא כן דרך התלמוד לברך הברייתא תחילה. עריטב"א ותו"ח).